

## Slavnostní zasedání vědeckého kolegia pro filozofii a sociologii k 40. výročí osvobození\*)

### Úvodem k vývoji společenských věd

LADISLAV HRZAL

Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ,  
Praha

Čtyřicáté výročí osvobození naší země Sovětskou armádou, které letos vzpomínáme, nás vede k zamyšlení i nad naší prací. Chceme si připomenout pozitivní výsledky, jichž jsme dosáhli v rozvoji marxisticko-leninské filozofie, sociologie a vědeckého komunismu i dalších oborů, jimiž se zabýváme, tj. vědeckého ateismu a etiky. Chceme se kriticky a sebekriticky zastavit u chyb a nedostatků — bylo jich využito v ideologickém boji proti nám — chceme vzpomenout i toho, jak jsme se z překonávání destrukce marxisticko-leninské ideologie poučili.

Nemám na mysli historický výklad; je však obecně známo, že bez poučení z historie nelze dobře pracovat v přítomnosti ani správně chápat vývojové tendence či dělat vědecké prognózy do budoucnosti. Jsem přesvědčen, že se o všech těchto otázkách bude v jednotlivých vystoupeních hovořit.

V každém případě jsme — i přes chyby a nedostatky — za čtyřicet let dosáhli dobrých výsledků. Marxismus-leninismus mohl u nás zvítězit proto, že jsme se od samého počátku mohli opřít o bratrskou pomoc sovětských filozofů a pracovníků ostatních oborů společenských věd, a to jak o pomoc přímou, tak i zprostředkovanou. Mám na mysli účast sovětských soudruhů na nespočetné řadě akcí, počínaje rokem 1945, jejich vystoupení, lektorskou činnost i četné práce a konzultace, možnost studia formou krátkodobých i dlouhodobých pobytů většiny z nás v SSSR. Bez této soudružské pomoci si naši práci nelze představit. Dovolte mi, abych za ni jménem nás všech upřímně poděkoval a vyslovil přesvědčení, že naše spolupráce se bude i nadále rozvíjet a prohlubovat. Dovolte dále, abych vzdal dík Komunistické straně Československa i našemu státu za neustálou péči a pomoc rozvoji našich vědních oborů. Zavazuje nás to, abychom vynaložili všechny své síly k dalšímu tvůrčímu rozvíjení marxismu-leninismu.

Uvedu některé aktuální a konkrétní otázky, jejichž řešení dnes před námi stojí.

V dokumentech naší strany bylo nejednou řečeno, že se ve svých praktických závěrech opírá o marxisticko-leninskou teorii. Je známo, že v současných

---

\* Dne 29. 4. 1985 se konalo slavnostní zasedání vědeckého kolegia pro filozofii a sociologii, jehož jednání se zaměřilo na otázky rozvoje marxisticko-leninské filozofie, sociologie a vědeckého komunismu od osvobození naší země sovětskou armádou. Přetiskujeme úvodní slovo prof. Hrzala a referáty i diskusní příspěvky zaměřené k sociologické problematice — ss. Rychtaříka, Kohouta, Zicha a Kutty. Filozofická témata projednáváná na kolegiu jsou publikována ve Filozofickém časopise č. 5/1985.

podmínkách řešíme složité a v mnoha směrech nové a rozsáhlé úkoly budování rozvinuté socialistické společnosti. V SSSR bylo konstatováno — a je možné toto konstatování vztáhnout i na naše podmínky — že věda zdaleka neposkytla společenské praxi nutné návody k řešení důležitých problémů. „Dosud jsme ještě náležitě neprostudovali společnost, v níž žijeme a pracujeme“, připomenul svého času s. J. V. Andropov. „Pracujeme velmi neracionální metodou zkoušek a omylů“. Tato kritika se netýká jen ekonomů. I v našich oborech se nejednou setkáváme s teoretickou bezplodností, s „disertačními, doktorskými či kandidátskými zájmy“. Naše zkoumání se ne vždy vyznačuje světonázorovou jednoznačností. I přes veškerou snahu nemůžeme odpovědně říci, že úspěšně plníme nejdůležitější sociální funkci společenských věd, tj. formování marxisticko-leninského světového názoru u občanů našeho státu. Má to řadu příčin, z nichž uvedu alespoň některé:

1. Opakování obecně známých pravd, malá odvaha, někdy přímo nechut teoretických pracovníků pokusit se o řešení nových problémů.
2. Nedostatečné rozlišení skutečných problémů a pseudoprobémů.
3. Chybí diskuse, z nichž by vzešly podněty pro tvůrčí řešení.
4. Odtrženost od praxe.

Generální tajemník ÚV KSSS s. M. Gorbačov připomněl: „Věda vždy byla přirozeným polem aktivního zápolení myšlenek. Její rozvoj je bez diskusí a bez svobodné, konstruktivní a tvůrčí výměny názorů nemyslitelný. Ve vědě není místo pro konformismus či konjunkturalismus, pro nepřiměřené ambice a nechut naslouchat názorům ostatních“.

Naše zkušenost svědčí bohužel o tom, že se stále setkáváme jak s konformismem, jenž se jeví některým pracovníkům tou nejpohodlnější cestou, jak nic nezkazít, stejně tak jako s konjunkturalismem, který klouže po povrchu a ve snaze pohotově odpovídat na aktuální otázky často opomíjí hlavní a podstatné, zaměňuje jevy za podstatu, dialektiku za sumu příkladů. O nepřiměřených ambicích a nechuti pozorně naslouchat názorům druhých svědčí pokusy o diskuse, které nejsou dialogem, ale monologem, s monopolem na jedinou a výhradní pravdu.

Bez týmové práce, bez tvůrčích, soudružských diskusí, kdy jde o řešení problémů, a ne o prestiž toho či onoho, nemůžeme úspěšně řešit otázky, které od nás společenská praxe očekává. V naší společnosti je rozvoj marxisticko-leninské teorie součástí politické strategie. Jde o dialektický vztah, kdy nedostatek teorie či chyby a omyly mohou brzdit rozvoj společenské praxe a v krajním případě ji zavádět na scestí. To neznamená, že jakýkoli požadavek či tlak společenské praxe musí mít vždy pozitivní, stimulující účinek. Jsou dostatečně známy negativní důsledky nedostatečného řešení základních, zdánlivě abstraktních problémů. Přesvědčili jsme se o tom, že konjunkturální přístup k požadavkům společenské praxe, pragmatismus jsou stejně nebezpečné, ne-li nebezpečnější, než scholastické teoretizování.

Jde o to, plně respektovat leninskou myšlenku, že „pravda je proces“, a odpovědně plnit onu úlohu, o níž hovořil s. Gorbačov. Od společenskovědních teoretiků se očekává, „že budou aktivněji poznávat život, směleji provádět vědecký výzkum a odhalovat vnitřní smysl a vzájemnou spojitost jevů, postihovat nové, vznikající tendence, analyzovat je a předkládat způsoby řešení aktuálních problémů“.

V oblasti marxisticko-leninské filozofie jde o řadu otázek a problémů. Uvedu alespoň jeden, který pokládám za hlavní: rozvoj marxisticko-leninské dialektiky. Naše výsledky v tomto směru neodpovídají potřebám. Až na výjimky

nemáme práce, které by tvůrčím způsobem zkoumaly otázky takové praktické důležitosti, jako jsou výzkum a řešení rozporů vlastních budování rozvinuté socialistické společnosti. Často se dosud setkáváme se školským popisem rozporů, se scholastickým škatulkováním, odporujícím marxisticko-leninské dialektice. Je pochopitelné, že podobný přístup nejenže nemůže poskytnout praxi návod k řešení existujících rozporů, ale je svým způsobem ústupem od základních principů marxisticko-leninské dialektiky.

Velké úkoly stále čekají na řešení v oblasti vědeckého komunismu a sociologie. Hovoříme o úloze dělnické třídy a často nevíme přesně, k jakým objektivním změnám došlo ve složení dělnické třídy. Opakujeme známá kritéria, aniž bychom dostatečně přihlíželi k novým faktům. Nejde o to, abstraktně diskutovat o širokém či úzkém pojetí toho, kdo dnes tvoří či netvoří dělnickou třídu. Podle mého názoru jde spíše o to, více prozkoumat ony skutečnosti, které začaly působit v kapitalistickém způsobu výroby a projevují se dnes v kapitalistické, ale svým způsobem i v socialistické společnosti v nové kvalitě.

Mám na mysli úlohu vědy ve výrobním procesu a důsledky, které z toho vyplývají, pro skutečnost, že živá práce je stále více vytlačována z výrobního procesu a tím se rozšiřuje sféra duchovní práce a intelektualizace i změny v charakteru práce atd. Vznikají otázky: Jak se to vše projevuje v sociální struktuře dělnické třídy, v její stále širší a hlubší diferenciaci? Jakou úlohu hrají dnes v kapitalismu i u nás tradiční skupiny dělnické třídy (horníci, metalurgové, pracující velkých závodů); stagnují, zmenšuje se jejich počet? Jak se formují nové skupiny spjaté s nejnovější technologií, vyznačující se vysokou intelektualizací práce? Rostou i tak zvané okrajové (marginální) skupiny? Jaký je stupeň uvědomění dělnické třídy, v čem a jak se projevuje? Jaká je divergence zájmů vyplývajících z různé složitosti a intelektualizace práce, ale i z různých příjmů? Jak to vše ovlivňuje práci komunistických stran?

Nejsou-li tyto otázky dostatečně řešeny, poskytují živnou půdu revizionistům a eurokomunistům, kteří docházejí k závěrům, že dělnická třída mizí, že komunistické hnutí je na rozcestí atd. Objevují se různé „rady“ např. od Schaffa a jiných „tvůrčích marxistů“, jak řešit problematiku dělnické třídy.

Odpovědi na tyto otázky však nelze čerpat ze starých konspektů či přednášek, které zežloutly vlivem času.

Nechci uvádět další z nedostatečně rozpracovaných otázek. Všichni víme, s jak velkými obtížemi například plníme usnesení Prezidia ČSAV o etice, jehož význam — vzhledem ke společenské praxi — stále vzrůstá.

Zkušenosti z uplynulých čtyřiceti let potvrzují úspěšnost naší cesty budování socialismu. Pracující lid Československa, vedený dělnickou třídou a její stranou, dokázal překonat obtíže, nedostatky, omyly i hrubé chyby a dosáhl významných vítězství.

V roce 1945 osvobodila vítězná Rudá armáda náš lid od hitlerovského fašismu, v roce 1948 jsme odrazili útok domácí i zahraniční reakce a vstoupili jsme na cestu budování socialismu. V roce 1968 jsme za pomoci SSSR a spřátelených zemí zmařili pokus pravice o kontrarevoluci.

Je naší hrdostí — hrdostí vědeckých pracovníků v oblasti marxisticko-leninské filozofie, sociologie a vědeckého komunismu, že jsme se na tomto vítězném boji — byť skromně — podíleli.